

פרשת ויקרא: האם אפשר להצטרף למניין שרואים מרחוק

בס"ד

פתיחה

בעקבות התפשטות נגיף הקורונה, והנחיות משרד הבריאות האוסרות להתקהל, נוצרו שאלות רבות ביחס לדיני מניין שבדרך כלל לא נתקלים בהם ביום יום: האם אנשים מצטרפים למניין כאשר הם רואים את השני אך נמצאים בחדרים שונים, האם מותר לענות קדיש כאשר שומעים קדיש ממרחק ועוד, ובכך נעסוק השבוע. אך עוד לפני שנראה את מחלוקת הפוסקים בשאלות הנ"ל, יש לדון בשאלה בסיסית יותר, האם בכלל יש חובה להתפלל במניין,

האם חובה להתפלל במניין

א. הרב משה פיינשטיין (אג"מ ב, ז) סבר שיש חובה להתפלל במניין במקום האפשרי, וכך פסק גם שולחן ערוך הרב (צ, יז). ראייה לדבריו הביא הרב פיינשטיין מדברי הגמרא בפסחים (מו ע"א) הכותבת על פי פירוש רש"י, שלמניין יש חובה ללכת עד ארבעה מיל. אם תפילה במניין היא הידור בלבד, מדוע יש צורך להתאמץ כדי לקיימה? אלא וודאי שמדובר בחובה מעיקר הדין, ובלשונו: "הנה להתפלל בעשרה הוא חיוב מצוה על האדם ולא רק הידור ומעלה בעלמא דהא לפירוש רש"י פסחים דף מ"ו מחוייב לילך עד ד' מילין כשהוא לפניו בהולך בדרך אף שטוב לפניו יותר ללון כאן, וגם מחוייב לחזור לאחוריו עד מיל ונפסק כן בש"ע סימן צ' סעיף ט"ז, ומזה מובן שעד מיל מחוייב לילך אף כשהוא בביתו ומפורש כן בערוך השולחן."

כיצד יתרוצו את לשון השולחן ערוך הכותב שיש להשתדל להתפלל עם הציבור בבית הכנסת, ומשמע שאין חובה גמורה בתפילה במניין? **המנחת יצחק** (י, ט) כתב שכוונת השולחן ערוך להדגיש שיש להשתדל להתפלל במניין בבית כנסת ולא במניין בבית, ואין הכוונה שיש רק להשתדל להתפלל במניין שכן זוהי חובה מעיקר הדין ולא המלצה טובה בלבד.

ב. לעומת זאת מלשון **הרא"ש** (כלל ד, יא) עולה, שאין חובה גמורה להתפלל במניין 'וטוב להתפלל עם הציבור'. כך כתב גם החוות יאיר (ס' קטו), שנקט משום כך שאסור לעשות עירובי תחומין בשביל להתפלל במניין, מכיוון שההיתר לעשות עירובי תחומין הוא רק לצורך מצווה, ותפילה במניין אינה חיוב כל כך.

למעשה נראה שרוב הפוסקים נקטו שיש חובה להתפלל מניין, ולחובה זו יש מספר השלכות. כפי שראינו, משום כך יש חובה ללכת מרחק מסויים כדי להתפלל. כמו כן, הרב משה פיינשטיין (שם) כתב שאסור לתלמיד חכם ללמוד בלילה עד מאוחר ולהפסיד בעקבות כך תפילה במניין בבוקר, מכיוון שתפילה במניין חובה.

מחלוקת רב ורבי יהושע בן לוי

המשנה במסכת פסחים (פה ע"ב) כותבת, שאם חלק מקרבן הפסח יוצא מחוץ לחומה יש לקצוץ אותו, כיוון שאסור שהבשר ייצא מחוץ לחומות. הגמרא ממשיכה ומביאה את דברי רב הכותב, שדין זה נאמר גם בתפילה, והנמצא מחוץ לחומות (או לחדר) לא נחשב חלק מהמניין. רבי יהושע חולק וסובר, שאין דבר המפריד בין ישראל לאביהם בשמיים, ובלשון הגמרא:

אבר שיצא מקצתו חותך עד שמגיע לעצם וקולף עד שמגיע לפרק וחותר. ובמוקדשין קוצץ בקופץ, שאין בו משום שבירת העצם. אמר רב יהודה אמר רב: וכן לתפילה. ופליגא (= וחולק על) דרב יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים."

אם כן, הגמרא כותבת שלדעת רב הוא הדין לתפילה, ואדם הנמצא בחוץ לא מצטרף. נחלקו הראשונים מה כוונתו של רב, ועל מה בא רבי יהושע לחלוק, ולמעשה נראה בהמשך שתי שיטות. יש לציין שהדיון מתייחס רק למקרה בו אחד מהנוכחים נמצא בחדר אחר, אך כאשר כולם נמצאים במתחם גדול כמו מגרש חניה, אין מחלוקת בראשונים שהנוכחים מצטרפים למניין:

מחלוקת הראשונים

א. שיטה ראשונה, היא שיטתם של **התוספות** (שם, ד"ה וכן), **הראב"ד והריטב"א** (עירובין צב ע"ב ד"ה והקשו). הם טענו שגם רב וגם רבי יהושע לוי מסכימים, שאי אפשר להשלים מניין כאשר לא נמצאים בתוך אותו חלל החדר, ומחלוקתם נוגעת רק בשאלה האם אפשר לענות קדיש וקדושה כאשר לא נמצאים באותו החדר, שלדעת רב אי אפשר, ולדעת רבי יהושע בן לוי אפשר.

ראייה לפירושם הביאו מהגמרא בעירובין. הגמרא בעירובין (צב ע"ב) דנה בשאלה, האם אנשים הנמצאים בחצר א' יכולים להשלים מניין לנמצאים בחצר ב'. למסקנה הגמרא מחלקת וכותבת שהדבר תלוי איפה נמצא רוב המניין, אם רוב המניין נמצא בחצר הגדולה, אז החצר הקטנה בטילה לה, אך אם הרוב נמצא בקטנה, מיעוט האנשים שבחצר הגדולה אינם בטילה לה.

כעת, אם המחלוקת נוגעת בשאלה האם מחיצה מפסיקה ומונעת מלהצטרף למניין, עולה שרבי יהושע חולק על הגמרא בעירובין, שהרי בעירובין יוצא שדווקא חצר קטנה בטילה לגדולה, אבל סתם מחיצה מפסיקה! אלא וודאי שצריך לפרש, שכולם מסכימים שמחיצה מונעת מצירוף למניין, והמחלוקת עוסקת בשאלה רק אם אפשר לענות קדיש, קדושה וכדומה כאשר מפסיקה מחיצה.

כיצד יתמודדו עם דברי הגמרא במגילה הכותבת ללא חולק, שאדם הנמצא מחוץ לבית כנסת ושומע את המגילה, אם כוונתו לצאת ידי חובה הוא אכן יוצא, ולכאורה זה כולל גם קדושה? הם תירצו, שדין זה הוא דווקא במגילה (או שמיעת קול שופר), מכיוון שלא צריך מניין בקריאתה, אבל בקדושה שצריך מניין - חייבים להיות בתוך בית הכנסת, ובלשון הריטב"א:

"ותירצו בתוספות, דמחלוקת דרב ורבי יהושע בן לוי לאו לענין צרוף איירי (= מדובר), אלא לענין לענות קדושה או ברכו, דקיימא לו במסכת מגילה (כג ע"ב) דאין דבר שבקדושה בפחות מעשרה וקסבר רב שאינו רשאי לענות כשהוא מן האגף ולחוץ מאחר דלא הוי בכלל הציבור שבפנים, ורבי יהושע בן לוי סבר דרשאי לענות וישנו בכלל הצבור."

ב. **רש"י** (ד"ה וכן) **והרמב"ן** (ד"ה אמר) חלקו וסברו, שאין מחלוקת בין האמוראים על כך שאדם יכול לענות לקדיש וקדושה גם אם הוא נמצא מחוץ לחדר. לשיטתם מחלוקת האמוראים עוסקת בשאלה האם אפשר אפילו להשלים למניין כאשר נמצאים מחוץ לחדר, שלדעת רב מותר רק לענות אך להצטרף אי אפשר, ואילו לדעת רבי יהושע בן לוי אפשר אפילו להצטרף.

לשיטתם הגמרא בסוגיה שלנו משלימה את הסוגיה בעירובין. הסוגיה בעירובין פסקה שחצר קטנה בטילה לגדולה, כאשר יש

פתח ביניהם, אך מה יהיה הדין במקרה בו יש דלת העומדת להיסגר בין החצרות? זה המקרה בו נחלקו האמוראים. רב סובר, שמכיוון שהיא עומדת להסגר - דינה כסגורה, והנוכחים בחצר לא מצטרפים. רבי יהושע בן לוי חולק וטוען, שמכיוון שהנוכחים בחצר הקטנה רואים את הנמצאים בגדולה, אפילו אם הדלת עומדת להסגר - אין מחיצה מפרידה בין ישראל לאביהם שבשמיים. להלכה

להלכה פסקו **התוספות** (שם) כדעת רבי יהושע בן לוי, מכיוון שכך משמע מהגמרא בסוטה (לח ע"ב), וכפי שראינו לשיטתם משמעות הדבר היא שאפשר לענות קדיש וקדושה גם כאשר לא נמצאים בבית כנסת (ובלבד שיש בבית הכנסת מניין), אך אי אפשר להצטרף למניין כאשר לא נמצאים בבית הכנסת. כדבריהם נקטו להלכה גם **הרשב"א** (ג, רפז) ו**הר"ן** (ראש השנה ז ע"א ד"ה והקשו). **המהר"י אבוב** (מובא בבית יוסף) הביא שיש חולקים ופוסקים כדעת רב, ואפילו לענות קדושה וקדיש אי אפשר כאשר לא נמצאים בבית הכנסת, אך מכל מקום כיוון שרוב הפוסקים חולקים וסוברים שניתן לענות, ועוד כפי שראינו לדעת הרמב"ן אין מחלוקת כלל בענין (והמחלוקת היא בשאלה אם אפשר להצטרף למניין), לכן למעשה מותר לענות קדיש וקדושה כאשר נמצאים מחוץ לבית הכנסת, וכן פסק **השולחן ערוך** (נה, כ), ובלשונו בבית יוסף:

"אם היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש או קדושה, אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות אחריהם. כן כתבו התוספות בסוף פרק כיצד צולין (פה ע"ב ד"ה וכן) וכן כתב הר"ן (ר"ה ז. ד"ה והקשו) וכן הסכים הרשב"א בתשובה (ג, רפז). וכתב מהר"י אבוב ז"ל שיש חולקים בזה, ומכל מקום הסכמת רוב הפוסקים כדברי רבינו."

אף על פי שהשולחן ערוך פסק שהנמצא בחדר אחר ורואה את הנוכחים במניין לא מצטרף (ושלא כדעת הרמב"ן), כל דין זה נאמר אך ורק כאשר הוא רואה את הנוכחים, אבל הם לא רואים אותו. לעומת זאת, במקרה בו הוא מראה להם את ראשו והם רואים אותו, פסק השולחן ערוך בעקבות הרשב"א שהוא מצטרף אליהם למניין, אלא שדעתו בענין לא לגמרי ברורה. בשולחן ערוך הוא כתב שמספיק שיראו את פניו כדי להצטרף, ואילו בבית יוסף כתב שצריך גם להכניס את ראשו לתוך החדר, ונחלקו האחרונים ביחס בין המקורות. **החיי אדם והאליה רבה** כתבו, שבשולחן ערוך סמך על דבריו בבית יוסף, ולכן צריך שיראו את ראשו ורובו. לעומת זאת, **החיד"א ושולחן ערוך הרב** פסקו, שמספיקה ראיית פנים בלבד.

צמצום ההיתר לעניית קדיש

אם כן כפי שראינו, לכולי עלמא אפשר לענות לקדיש גם כאשר לא רואים את המניין. למרות זאת, סייגו האחרונים את ההיתר: א. השולחן ערוך סייג את שיטתו וכתב, שיש שסוברים שאם יש הפסק של דבר מטונף, אסור לענות על קדיש וקדושה, וכן פסק להלכה **כף החיים** (שם). משום כך לשיטתו, אם באחד החצרות יש מניין ולכן שומעים את הקדיש והקדושה למרחוק, מותר לענות קדיש וקדושה ובלבד שאין פח (שריחו נודף) וכדומה באמצע, שאז הטינופת מעכבת.

ב. **הרב עובדיה** (יחזקאל דעת ב, סח) הקל בעקבות הגר"א וכתב, שהאיסור לענות קדושה כאשר יש דבר טינופת מפסיק, נוהג רק כאשר רואים את הטינופת, אבל כאשר אדם נמצא בתוך הבית ולא רואה את הטינופת - מותר לענות (ומשום כך נקט שמותר לענות על קדיש ששומעים ברדיו למרות שהשידור ממרחק רב ומסתמא יש טינופת, כי לא רואים אותה).

ג. **החיי אדם והמשנה ברורה** (שם, סב) מקילים עוד יותר וסוברים, שמכיוון שהשולחן ערוך הביא את דבריו ב"יש אומרים", וגם **מהרמ"א** (עט, א) משמע שמקל, לכן למעשה קדיש שלא מזכירים את שם ה', וקדושה ששם השם כלול בפסוק (ואז אפשר לאומרו גם ללא הציבור), מותר לענות אפילו אם יש טינוף מפסיק בדרך ורואים אותו, אך ב"ברכו" שאומרים שם ה', יש להימנע ולא לענות.

תפילה במגרש חנייה

עד כה הדין עסק במקרה בו אדם נמצא בחדר שונה מהחדר בו כולם מתפללים, שכפי שראינו מי שנמצא בחדר החיצוני אינו מצטרף למניין. לעומת זאת, כאשר הציבור אינו נמצא בחדר נפרד אלא כולו נמצא במגרש חנייה וכדומה, אין מחלוקת בין הפוסקים שכל עוד הם רואים אחד את השני הם מצטרפים למניין, ובכל זאת גם במקרה זה יש לשים לב למספר הלכות:

הגמרא במסכת ברכות (לד ע"ב) כותבת שהמתפלל בבקעה הוא חצוף, ובטעם הדבר נחלקו הראשונים. **רש"י** (ד"ה דמצלי) כתב, שרק כאשר האדם מתפלל במקום צנוע ליבו נשבר ואימת המלך עליו. כאשר אדם מתפלל בבקעה שהיא פרוצה לכל הכיוונים, הוא מראה שהוא לא מפחד מהקב"ה, ויש בכך חוצפה.

התוספות (ד"ה חציף) הביאו פירוש נוסף, שהבעיה של המתפללים בבקעה היא, שעוברים שם עוברי דרכים ומפריעים לתפילתו. ומדוע בעקבות כך הוא נחשב חצוף? **המגן אברהם** (צ, ו) הסביר, שהמתפלל במקום כזה כאילו מראה, שלא משנה מי יעבור, הוא ימשיך להתכוון בתפילתו, ויש בכך גאווה וחוצפה.

להלכה

נפקא מינה בין השיטות, תהיה במקום בו מתפללים בצד הדרך. לדעת התוספות, מכיוון שבצד הדרך לא עוברים אנשים - אין בעיה להתפלל. לעומת זאת לדעת רש"י, צריך שהמקום יהיה סגור, ולכן גם תפילה בצד הדרך לא תועיל.

להלכה **השולחן ערוך** (צ, ה) פסק כדעת רש"י, שצריך בכל ענין להתפלל במקום סגור. מכל מקום, במקרה שהתפילה חייבת להיות במקום פתוח (למשל הולכי דרכים, או במקרה של הקורונה שבתי הכנסת סגורים ויש להתפלל במקום פתוח), ראוי לעמוד מאחורי מכונית חונה, קיר וכדומה, כדי ליצור מקום סגור כמה שאפשר, ובלשון **המשנה ברורה**:

"והנה לחד תירוצא דתוספות אם הוא עומד בצד הדרך במקום שאין מתיירא שיפסיקוהו עוברי דרכים מותר, אך בבית יוסף ממאן בדבריהם. והנה אף שהמגן אברהם מיישב את דברי התוספות, מכל מקום בזוהר משמע שיש להתפלל דווקא בבית. ועוברי דרכים לכולי עלמא מותרים להתפלל בשדה, וכשיש שם אילנות טוב יותר שיעמוד ביניהם ויתפלל."

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...